עַל מַחֲצְלוֹת שֶׁל אוּשָּׁא שֶׁהֵן טְמֵאוֹת וְשֶׁל טָבֶרְיָא וְכוּ', ומכאן מוכח שהסיכוך במחצלאות תלוי במנהג המקומות, ובמקום שנוהגים לשכב על המחצלאות, אסור לסכך בהן גם אם עשה אותן לסיכוך, כיון שאנשים אינם יודעים שעשאן לסיכוך, אלא יחשבו שמחצלת זו היא כמו כל המחצלאות שהן לשכיבה, ויבואו לטעות שמותר לסכך גם במחצלת שמקבלת טומאה (רא"ש א, לז). אולם אם עשה מחצלת לשכיבה, היא מקבלת טומאה גם במקום שאין רגילים לשכב על המחצלאות, ואין מסככים בה, שמעיקר הדין הולכים אחרי מחשבתו, ורק משום גזירה הולכים אחרי מנהג המקום, ולכן כשעשה מחצלת לשכיבה, אסור לסכך בה אפילו במקום שאין רגילים בכך (הגהות רעק"א תרכט, ו, וראה משנ"ב שם, יח).

הָא דְּאִית לֵיהּ גְּדָנָפָא, ואם היא עשויה לסיכוך, מותר לסכך בה גם אם יש לה בית קיבול (רדב"ז ד, צז; מג"א תרכט, ו). ויש סוברים, שאין לסכך בה ומקבלת טומאה (לבוש שם, ו, וראה אליה רבה שם, ח).

מֵיתִיבִי חוֹצְלוֹת שֶׁל שַׁעַם וְשֶׁל גֶּמִי וְכוּ', אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר מַחֲצְלוֹת מַמָּשׁ וְכוּ', והטעם שלא העמידו את הברייתא הזו במחצלאות שיש להן בית קיבול, וכפי שהעמידו לעיל את הברייתא של מחצלאות מקנים וחילת, שמקבלות טומאה כשיש להן בית קיבול, כיון שבברייתא לעיל (ע"א) מבואר שלפי רבי דוסא מותר לסכך במחצלת מקנים וחילת, והגמ' מעמידה את הברייתא הזו במחצלת שאין לה בית קיבול, ובאותה ברייתא מבואר שמחצלת מגמי אין מסככים בה לכולי עלמא, ומוכח שגם כשאין לה בית קיבול היא מקבלת טומאה (חזו"א כלים ל, לא, וראה עוד מהרש"א לעיל ע"א ד"ה תוס' ד"ה של שיפה).

חֲזוּ לְנַזְיָאתָא - לכסות בהן גיגית שעושים בה שיכר (רש"י), ואף שסתם כלי עץ מקבל טומאה רק כשיש לו בית קיבול, ואילו כיסוי כלי מעץ אינו מקבל טומאה, מכל מקום כיסוי שנועד לכסות אוכל מקבל טומאה (יד דוד, ובכך מיישב את קושיית תוס'). ויש שפירש, שעושים אותם לקבל בהם משהו (תוס').

מְסַכְּכִין בִּבְזִדָּיָא וְאִם יֵשׁ לָהֶן קִיר אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן, ותנא זה בא ללמדנו שמסככים במחצלת כשאין לה בית קיבול, וכדעת רבי יוסי ורבי דוסא לעיל (ע"א), ולא כחכמים שאוסרים לסכך במחצלת קנים גם כשאין לה בית קיבול (ערוך לנר, אולם ראה חזו"א כלים ל, לא).

ואם היה להן קיר והסירו אותו, אין מסככים בהן, כיון שהם היו ראויים לקבל טומאה (רי"ף ט, ב מדפיו; רא"ש א, לז, ע"פ הגמ' לעיל טז, א).

■ להלכה, מסככים במחצלאות גדולות העשויות מקנים וקש ומשיפה וגמי, כשאין להם בית קיבול, גם אם הן ארוגות ונוחות לשכיבה, אולם במחצלת קטנה שמסתמא מיועדת לשכיבה, אין מסככים [כתנא קמא במשנה וכרבי יוסי ורבי דוסא, לביאור הרי"ף והרא"ש] (שו"ע או"ח תרכט, ו), ואם רוב בני העיר משתמשים בה לסיכוך, מותר לסכך בה (רמ"א שם), אולם אם רוב בני העיר משתמשים בה לשכיבה, אסור לסכך בה אף אם עשאה במיוחד לסיכוך [כהרא"ש] (משנ"ב שם, יז, וראה שם, יח עוד פרטים בזה), ואם יש למחצלת שפה ויש בה בית קיבול, אין מסככים בה אף אם הסירו את השפה [כהרי"ף והרא"ש] (שו"ע שם).

פרק שני – הישן תחת המטה

מִשְׁנָה. הַיָּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה בַּסּוּכָּה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, שעיקר מצות סוכה היא אכילה שתיה ושינה (רש"י, וראה מנחת שלמה ש'שתיה' המוזכרת כאן היינו באמצע הסעודה, שאז אסור לשתות מחוץ לסוכה). ולכן נקטו כאן דוקא 'הישן תחת המיטה', ולא 'האוכל תחת המיטה', ללמדנו שגם שינה בסוכה מצוה היא כאכילה ושתיה (ר"י מלוניל). ואף שאין חובה לישון בסוכה, אלא איסור לישון מחוץ לסוכה, מכל מקום אין אדם יכול להתקיים שלשה ימים ללא שינה [כמבואר בגמ' לקמן (נג, א)], ונמצא שבפועל חייב כל אדם לישון בסוכה במשך החג (מלאכת שלמה בביאור דברי רש"י). ויש שסוברר, שאכן יש חיוב לישון בסוכה בליל ט"ו, כשם שיש אז חיוב לאכול כזית בסוכה (ריטב"א לקמן כז, א בשם אחד מגדולי הדור בצרפת, אולם ראה שם שחלק עליו, וראה שפת אמת כה, ב), ולפי זה מובנת היטב לשון המשנה 'לא יצא ידי חובתו' (זכרון שמואל כט, ח, ראה שם ובמהרי"ל דיסקין עה"ת פר' אמור ביאורים ונוספים).

שֶׁעֲבָדִים פְּטוּרִין מִן הַסּוּכָּה, כיון שעבד חייב במצוות כאשה, ואשה פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא (רש"י), ואף שבגמ' להלן (כח, ב) מבואר שמשום מצות עשה שהזמן גרמא אין לפטור אשה מסוכה [ראה שם שני טעמים לכך], אלא שהיא הלכה למשה מסיני, מכל מקום ההלכה מלמדת שמצות סוכה היא כשאר מצוות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות מהן, ורק משום כך גם עבד פטור מסוכה, כיון שעבד פטור רק ממצוות עשה שהזמן גרמא, ולא משאר מצוות שנשים פטורות מהן (פתחי שערים, ע"פ משנה למלך מלכים י, ז, וכע"ז בקצרה ברש"ש).

לְפִיכָךְ יָשַׁן הוּא תַּחַת הַמִּטָּה, ובירושלמי כאן סברו בתחילה שרבן גמליאל מנע ממנו לישון בסוכה, כדי שלא יבוא לברך עליה (ר"ן ט, ב מדפי הרי"ף, וראה שם טעם נוסף). אולם מסקנת הירושלמי היא שלא רבן גמליאל מנע ממנו לישון בסוכה, אלא טבי עשה כן מעצמו כדי שלא לדחוק את החכמים בסוכה (תוס'). וממסקנת הירושלמי מוכח, שגם אדם שפטור מסוכה יכול לשבת בה, ולא אומרים שכיון שהסוכה הוקצתה למצוה, בשעה שאינו מקיים מצוה אסור לשבת בה (קהלות יעקב סוכה ז, ולא כשיטת השו"ת עונג יום טוב מט, שאסר לשבת בסוכה בשעת ירידת גשמים שאין מקיימים מצות סוכה).

גְּמָרָא. בְּמִטָּה עֲשָׂרָה, אולם כשאין תחתיה עשרה יכול לישון תחתיה, ואף שהמיטה היא קבועה, ולעיל (י, ב ורש"י שם ד"ה דקביעי) מבואר שאם פרסו סדין מעל המיטה על ארבעה קינופות פסולה גם אם גובה הקינופות פחות מעשרה כיון שהם קבועים, מכל מקום תחת המיטה אין איסור אלא אם היא גבוהה עשרה טפחים, כיון שהיא עשויה לישון מעליה ולא מתחתיה (ריטב"א; ר"ן י, א מדפי הרי"ף). ויש שפירש, שכיון שהמיטה עצמה עראית ואינה קבועה בריצפה, לכן אם אין תחתיה עשרה טפחים יכול לישון תחתיה, מה שאין כן קינופות שהם קבועים על המיטה, ולכן אינו יכול לישון תחתיהם אפילו שאין בהם עשרה טפחים (ט"ז תרכז, ג, וראה בתוס' ד"ה הישן).

והטעם שאסור לישון מתחת המיטה, משום שנחשב שיש אהל המפסיק בינו ובין הסוכה (רש"י; בעל המאור שם). ויש מפרשים, שפסול זה נלמד מסוכה תחת הסוכה (רי"ף; רמב"ן במלחמות שם), ואף שבסוכה תחת הסוכה הפסול הוא רק משום שיש לה שני סככים, אך אם אין דיורים בעליונה, התחתונה כשרה, מכל מקום לומדים משם שכשיש שני אהלים אחד מעל השני, המגורים הם באהל התחתון, ומשום כך זה נחשב שיש מעל האדם שני סככים, ויש כאן פסול של סוכה תחת הסוכה, אבל אם עיקר המגורים הם

■ המשך במילואים עמ' 124